

Garbowska, Wanda

"Krajowy Związek Nauczycielstwa Ludowego w Galicji 1905-1918", Eugenia Podgórska, Warszawa 1973 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 18, 254-256

1975

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wadzanych przez nich do szkoły ćwiczeń w myśleniu było kształcenie dzieci na ludzi umiejących myśleć, mówić i działać w każdej sytuacji życiowej. Niestety, założenia tych nie byli w stanie realizować nie przygotowani do tych zadań nauczyciele. Przy czytaniu artykułu odczuwa się brak szerszego omówienia problemu i ograniczenie się do przykładów z literatury niemieckiej.

Do tradycji oświatowych w Syjamie nawiązuje J. Watson. Jak wykazuje autor, początki oświaty w tym państwie sięgają XII i XIII w. Ośrodkami były głównie klasztory prowadzące szkoły o programie nauczania obejmującym naukę czytania, pisania, arytmetykę, religię, wiadomości z medycyny (wprowadzone w XVII w.) i naukę o zachowaniu się. Szkoły te nie znały podziału na klasy. Nauka odbywała się w grupach 10—12-osobowych pod kierunkiem zakonnikarza wykonującego tę czynność za opłatą. Brak było określonych pomieszczeń na naukę. Lekcje odbywały się w jadalni, hallu, zaczynały się o godz. 6 i trwały do 9. Po przerwie na śniadanie, o godz. 11, uczniowie powtarzali samodzielnie podany im materiał nauczania. Po południu lekcje trwały od godz. 13 do 16 lub od 14 do 17. W nauczaniu stosowano jedynie takie pomoce, jak tablica i tabliczki do pisania. Poza tym nauka odbywała się metodą pamięciową. Jakkolwiek nie było ustalonych programów kształcenia, to jednak autor wyróżnia pewne etapy zdobywania wiedzy. Stanowiły je przyswojenie umiejętności czytania, pisanie i rachunków. Kształcenie zawodowe prowadzili ojcowie rodzin.

Najwyższym etapem kształcenia było przygotowanie do zawodu nauczyciela. Obejmowało ono studium zasad religijnych, historii, astrologii, prawa, literatury oraz medycyny. W XIX w. zapoczątkowano szerzenie oświaty powszechnej wykorzystując do tego celu szkoły klasztorne. Wynikiem tej akcji było otwarcie w 1885 r. pierwszej szkoły rządowej. Rozwój szkolnictwa postępował bardzo szybko. W następnym roku było już 35 szkół publicznych, w tym 21 w Bangkoku i 14 na prowincji. Pierwsze ministerstwo oświaty powstało w Syjamie w 1889 r. Kształcenie początkowe realizowano w dwóch typach szkół tradycyjno-klasztornych i rządowych początkowych. Ostatnie realizowały rozszerzony program nauczania o kompozycję, gramatykę, geografii i nauki przyrodnicze. Pomocą w nauczaniu były podręczniki przydzielane bezpłatnie nauczycielom. W dążeniu do rozbudowy szkół wydano w 1898 r. zarządzenie zalecające, by przy każdym klasztorze była szkoła wzorowa, a przełożeni zostali mianowani prowincjonalnymi inspektorami szkolnymi działającymi z ramienia państwa. W wyniku tej akcji w ciągu 6 miesięcy od wydania dekretu powstało 177 szkół przy klasztorach. W 1901 r. było ich już 331 z 12 052 uczniami. Przymus szkolny wprowadzono dopiero w 1920 r. Tradycja szkół klasztornych utrzymuje się do dziś. Obecnie 49,6% wszystkich szkół początkowych w Syjamie znajduje się przy klasztorach. Nie różnią się one jednak programem od szkół świeckich.

Marianna Krupa

Eugenia Podgórska, **KRAJOWY ZWIĄZEK NAUCZYCIELSTWA LUDOWEGO W GALICJI 1905—1918**, Warszawa 1973, Nasza Księgarnia, ss. 182.

Biblioteczka Historyczna ZNP wzbogaciła się o nową cenną pozycję ukazującą dzieje zawodowego ruchu nauczycielskiego w Polsce. Tematem monografii E. Podgórskiej jest Krajowy Związek Na-

uczycielstwa Ludowego w Galicji działający w latach 1905—1918.

Monografia składa się z sześciu rozdziałów. Autorka omawia działalność Związku na szeroko zarysowanym tle

ukazującym galicyjską rzeczywistość szkolną, sytuację nauczyciela, warunki jego pracy oraz jego świadomość społeczną.

Rozdział I, „Geneza i powstanie Krajowego Związku Nauczycielstwa Ludowego w Galicji”, daje obraz szkolnictwa ludowego oraz sytuacji nauczyciela w ostatnim dwudziestolecu XIX i na początku XX w. Echa rewolucji 1905 r. w Królestwie wpłynęły na podjęcie walki nauczycielstwa o podniesienie poziomu szkoły ludowej oraz o poprawę warunków życia i pracy nauczyciela. I właśnie walka ekonomiczna okazała się jednym z czynników mobilizujących do założenia własnej organizacji związkowej. Na tworzenie się ruchu związkowego wpłynęła również sytuacja szkoły elementarnej, która na przełomie XIX i XX w. nie spełniała już nadziei ani warstw rządzących, ani szerokich mas społeczeństwa. Konieczność walki o nowy system szkolny przyspieszyła więc jednocześnie się nauczycieli. Lata dziewięćdziesiąte XIX w. były okresem rozwoju ruchu związkowego o zasięgu ponadlokalnym. Wzrost znaczenia ruchu zawodowego w życiu społecznym mobilizował również nauczycieli. Autorka ukazuje początki związkowego ruchu nauczycielskiego, poczynając od pierwszych grup organizowanych dla celów „wzajemnej pomocy” oraz grup skupionych wokół pism i wieców oświatowych. Omawia następnie działalność Towarzystwa Nauczycieli i Nauczycielek Szkół Ludowych powstałego w Krakowie w 1903 r. oraz powstanie Krajowego Związku Nauczycielstwa Ludowego.

Rozdział II, „Rozwój organizacji związkowej”, zawiera omówienie struktury organizacyjnej Związku, powstawanie miejscowych ognisk i kół powiatowych, zakresu ich działalności i dużej samodzielności w pracy. Osobne miejsce poświęca autorka udziałowi kobiet w ruchu związkowym oraz omówieniu kontaktów Związku z innymi organizacjami oświatowymi, jak np. z Towarzystwem Pedagogicznym, Towarzystwem Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, Towarzystwem Szkoły Ludowej, Polskim Towarzystwem Pedagogicznym na Śląsku.

W rozdziale III, „Realizacja programu związkowego”, autorka zwraca uwagę na niezdecydowaną postawę polityczną Związku, unikanie współdziałania z robotniczym ruchem socjalistycznym (PPSD) oraz niedocenywanie wpływów Narodowej Demokracji na szkołę i wychowanie. Następnie omawia program oświatowy Związku, poświęcający zawsze wiele uwagi i troski sprawie rozwoju oświaty ludowej, a zwłaszcza organizacji szkół i seminariów nauczycielskich, oraz konsekwentne dążenie Związku do uregulowania pozycji nauczyciela w społeczeństwie i opracowania projektu pragmatyki.

Rozdział IV, „Związek Nauczycielstwa Ludowego w latach wojny”, omawia stan organizacji związkowej w czasie wojny, załamanie się działalności wielu ognisk na skutek zamykania szkół i emigracji części nauczycielstwa oraz ukazuje nowe formy działalności (np. samopomoc nauczycielska) i organizacji (np. zorganizowanie w 1914 r. we Wiedniu Komitetu Polskiego Nauczycielstwa Galicyjskiego). Wiele miejsca poświęciła autorka omówieniu udziału nauczycieli — członków Związku w walce o wyzwolenie narodowe, pracom w Naczelnym Komitecie Narodowym i Centralnym Biurze Szkolnym.

Rozdział V, „Ciągłość życia organizacyjnego Krajowego Związku Nauczycielstwa Ludowego”, ukazuje sylwetki działaczy związkowych, jak np. Stanisława Nowaka, Juliana Smulikowskiego, Wincentego Bierońskiego, Karola Balickiego, Mieczysławy Ślęczkowskiej, Henryka Kanarka-Rowida, Józefa Bałabana, oraz omawia rolę i charakter organu prasowego Związku — „Głosu Nauczycielstwa Ludowego” — wydawanego od początku 1906 r. i redagowanego przez S. Nowaka.

W rozdziale ostatnim, zatytułowanym „Ocena działalności Krajowego Związku Nauczycielstwa Ludowego w Galicji”,

ukazuje autorka stosunek współczesnych do programu i działalności Związku oraz podsumowuje jego wieloraką działalność. Podkreśla, że Związek nie tylko wypracował strukturę, formy i treść pracy organizacyjnej, ale stworzył aktyw nauczycielski głęboko oddany sprawie oświatowej. „W przededniu wolności — pisze autorka — pojawiło się świadome wzmocnienie dążeń do integracji sił nauczycielskich ze wszystkich ziem polskich, a zwłaszcza nawiązania łączności z organizacją zaboru rosyjskiego. Wzniesienie się w wielu wypadkach ponad dzielnicowe ambicje świadczyło o dużej dojrzałości społecznej i politycznej Polskiego Związku Nauczycielstwa Ludowego w Galicji. Wielu członków galicyjskiej organizacji nauczycielskiej poszło do pracy pedagogicznej na tereny innych dzielnic, niosąc zapal i wyrobienie organizacyjne do nowych środowisk w wyzwolonej ojczyźnie” (s. 147—148).

Autorka wykorzystała bogaty materiał źródłowy zebrany w Państwowym Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Głównym Akt Dawnych, Archiwum Państwowym w Krakowie oraz szereg rękopisów przechowywanych w Bibliotece im. Ossolińskich we Wrocławiu i w Bibliotece Jagiellońskiej. Wiele cennego materiału dostarczyły protokoły z posiedzeń Naczelnego Zarządu Krajowego Związku Nauczycielstwa Ludowego, z walnych zgromadzeń członków i z posiedzeń Wydziału Ogniska w Krakowie oraz sprawozdania i statuty różnych grup i towarzystw nauczycielskich, jak np. Stowarzyszenia Nauczycielek w Krakowie, Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Nauczycieli i Nauczycielek Okręgu Szkolnego Stanisławowskiego, Towarzystwa Nauczycieli Szkół Ludowych m. Lwowa, Towarzystwa Okręgowa Samo-

pomoc Nauczycielska w Krośnie, Stowarzyszenia Krajowe Ognisko Nauczycielskie. Wiadomości o życiu organizacji nauczycielskich dostarczyły takie czasopisma pedagogiczne wydawane w Galicji na początku XX w., jak „Głos Nauczycielstwa Ludowego”, „Ruch Pedagogiczny”, „Szkola”, „Szkolnictwo”, „Gazeta Szkolna”, „Nauczyciel Ludowy”, „Wolna Szkoła”, oraz wspomnienia i pamiątki działaczy.

Monografię cechuje bogactwo szczegółowych informacji, jasna i przejrzysta konstrukcja. Daje ona obszerny przekrój rozwoju i działalności Krajowego Związku Nauczycielstwa Ludowego w Galicji u progu odzyskania niepodległości, wypełniając jedną z luk w badaniach nad zawodowym ruchem nauczycielskim w Polsce. Omawiana praca porusza wiele problemów. Z konieczności więc wiele zagadnień musiało zostać potraktowanych skrótowo. Historyk oświaty znajdzie w niej wielką ilość informacji ułatwiających nie tylko zrozumienie specyfiki ruchu związkowego, ale również szersze widzenie wielu problemów dotyczących szkolnictwa ludowego, kształcenia nauczycieli szkół ludowych, wychowania oraz walki ideowo-politycznej w szeregach nauczycielskich w Galicji. Ułatwia też ona zrozumienie wielu problemów ruchu nauczycielskiego w II Rzeczypospolitej.

Ta niezwykle interesująca monografia wzbudzi zainteresowanie nie tylko historyka, ale i szerokich kręgów nauczycielskich. Powinna ona znaleźć się w bibliotece każdego działacza związkowego, co niestety trudne będzie do zrealizowania ze względu na niski nakład książki (1200 + 150 egz.).

Wanda Garbowska